

Tymur Biriukov, PhD Student
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

Liudmyla Bukharina, Doctor of Economic Sciences, Professor
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-398-9-3>

**ANALYSIS OF EFFICIENCY OF ENVIRONMENTAL TAX MAIN
FUNCTIONS PERFORMING IN UKRAINE
WITH THE PURPOSE OF ENVIRONMENTAL
AND ECONOMIC STATE SECURITY ENSURING**

**АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ
ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Сучасний стан розвитку економіки України та більшості її регіонів характеризується домінантною роллю ресурсоемних виробництв та високим рівнем антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, що становить серйозну внутрішню загрозу еколого-економічній безпеці держави. Вже багато років поспіль українська національна та регіональна екологічна політика характеризується недосконалістю методів впливу на стимулювання раціонального природокористування та нехтуванням принципами сталого розвитку, що в результаті призвело до нестачі фінансових джерел для підтримання природоохоронної діяльності держави. Одним із найдієвіших економічних інструментів екологічної політики, який стимулює суб'єкти господарської діяльності до скорочення обсягів викидів, скидів та розміщення відходів, а також до модернізації господарської діяльності з метою впровадження природозберігаючих технологій, є екологічне оподаткування.

Екологічний податок являє собою обов'язковий платіж, що сплачується з фактичних обсягів різних викидів, скидів, розміщення відходів у довкіллі [1]. Екоподаткам притаманні такі ж самі функції, що й іншим видам податків, проте найбільш значущою є регулююча функція, адже основна мета екологічного оподаткування полягає у стимулюванні підприємств до використання екологічних технологій (рис. 1).

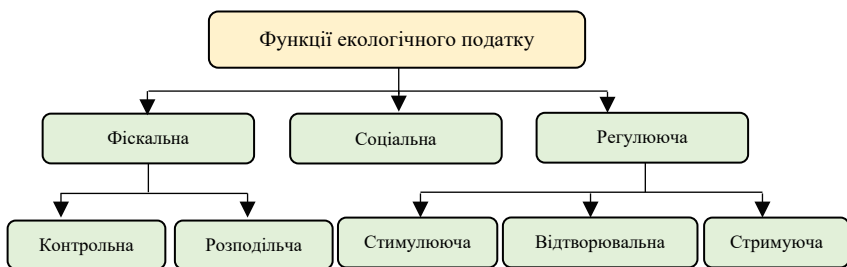

Рис. 1. Функції екологічного податку [2]

Фіскальна функція екоподатку полягає у забезпеченні наповнення й збільшення доходів бюджетів різних рівнів за рахунок оподаткування діяльності підприємств-забруднювачів. В структурі податкових надходжень до Зведеного бюджету України екологічний податок займає зовсім незначну частину – тільки 0,41% (рис. 2).

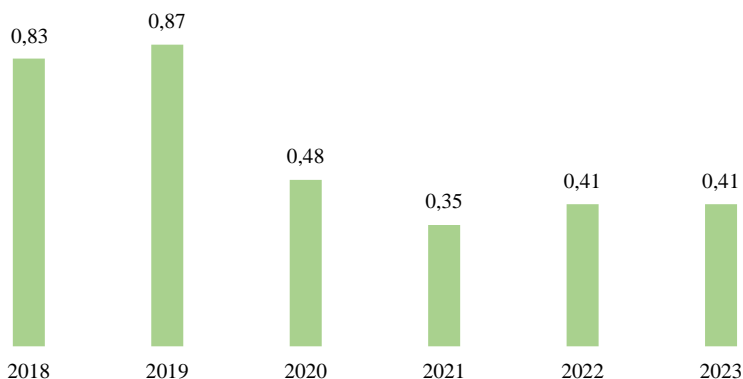

Рис. 2. Динаміка питомої ваги екологічного податку у структурі Зведеного бюджету України за 2018–2022 рік, % [3]

У структурі доходів Державного бюджету України питома вага екоподатку за останні п'ять років коливається від 0,8% до 0,4%, а у сукупних доходах місцевих бюджетів – від 0,4% до 2,33%. Серед усіх регіонів України останніми роками найбільшу частку у доходах зведеного бюджету займає Дніпропетровська (15,8%), Донецька (14,5%), Львівська (13,3%), Запорізька (8%) та Полтавська області (4,8%), а рекордний обсяг надходжень до державного бюджету перераховується підприємствами міста Київ (33,5%). З огляду на мізерну частку обсягів надходжень екологічного податку від загального

обсягу оподаткування, фіскальна функція екоподатку залишається незначною та реалізується тільки для регіонів із найбільшою кількістю підприємств-забруднювачів довкілля та відповідно найбільшими обсягами надходжень податку.

Регулююча функція екоподатку полягає у забезпеченні можливості з боку держави стимулювати чи дестимулювати окремі сфери діяльності, зокрема рівень техногенне навантаження. Ефективність стимулюючої підфункції екологічного податку можна визначити, проаналізувавши фінансові показники репрезентативної вибірки найбільших підприємств-забруднювачів (табл. 1).

Таблиця 1

Фінансові показники найбільших підприємств-платників екологічного податку у 2021 році

Платник екоподатку	Дохід, грн	Прибуток, грн	Екологічний податок до доходу, %	Екологічний податок до прибутку, %
ДП «НАЕК «Енергоатом»	83 118 205 000	15 396 374 000	1,2	6,7
АТ «ДТЕК Західенерго»	20 151 418 000	5 780 610 000	3,4	11,9
ПАТ «Центренерго»	12 558 504 000	976 584 000	4	51,8
АТ «ДТЕК Дніпроенерго»	14 332 181 000	-23 820 000	2,7	1 652
ТОВ «ДТЕК Східенерго»	13 286 848 000	48 710 000	2,8	765,5
ПАТ «Арселорміттал Кривий Ріг»	109 303 155 000	25 282 951 000	0,3	1,3
ПРАТ «ММК Ім. Ілліча»	146 398 329 000	16 368 471 000	0,2	1,4
ПРАТ «Полтавський Гзк»	44 243 547 000	15 519 034 000	0,3	0,9
ПРАТ «ІНГЗК»	40 723 708 000	20 579 681 000	0,2	0,5

Джерело: складено за [4]

Екологічний податок, що включається до собівартості, по відношенню до доходу досліджуваних підприємств, незначний та становить від 0,2% до 4% (табл. 1). З огляду на незначну частку екоподатку від річного доходу мінімізація екологічного податку до сплати не є стимулом для суб'єктів господарювання до проведення

модернізації. Так підприємствам вигідніше сплачувати податок за забруднення довкілля ніж запроваджувати маловідходні і безвідходні, ресурсо- і енергозберігаючі технології виробництва. В цілому реалізація регулюючої функції екоподатку значно обмежена відсутністю стимулів, передусім через незначні розміри його ставок, тому фінансова мотивація підприємств-забруднювачів до мінімізації негативного впливу на довкілля залишається недостатньою.

Особливість податкового еколого-економічного інструментарію полягає в тому, що зібрані таким способом кошти надходять на бюджетні рахунки відповідного рівня та використовуються як джерело фінансування заходів спрямованих на вирішення екологічних проблем та компенсацію шкоди нанесеної навколишньому природному середовищу. Так підфункцією екологічного податку є відтворювальна, яка призначена для акумуляції коштів на відновлення використовуваних ресурсів. Більша частка екологічного податку – 55% зараховується до спеціального фонду місцевих бюджетів, а 45% – до загального фонду Державного бюджету, а отже не спрямовується на природоохоронні заходи. Тільки 25% екологічного податку надходить до бюджетів місцевого самоврядування [5]. Проте такий розподіл варто переглянути, адже саме міста, села та селища несуть найбільше екологічне навантаження, а згідно з принципом децентралізації – субсидіарності – саме базовий рівень місцевого самоврядування найближчий до громадян в питаннях екологічної безпеки, а органи місцевого самоврядування показують значно кращі показники ефективності використання надходжень екологічного податку. Надходження від екологічного податку в 1,4 рази менші, ніж видатки на природоохоронні заходи з державного бюджету [6]. А отже обсяги надходжень від екологічного оподаткування залишаються недостатніми для фінансування необхідних природоохоронних заходів. У той час, у країнах ЄС екологічний податок ефективно виконує як фіскальну, так і компенсаційну функцію, передусім завдяки високим ставкам податку, що спрямовані на те, щоб підприємствам-забруднювачам було вигідніше запроваджувати маловідходні і безвідходні ресурсо- і енергозберігаючі технології виробництва, а не сплачувати податок за забруднення довкілля. Таким чином збільшення ставок екологічного податку в Україні має призвести до підвищення ефективності основних функцій екоподатку та покращення стану довкілля за умови використання зібраних таким способом коштів як джерела фінансування природоохоронних заходів та стимулювання забруднювачів мінімізувати податкове навантаження за рахунок модернізації виробництва.

Література:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 06.10.2022 р. № 2654-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17. Ст. 112. URL: <https://tax.gov.ua/nk/rozdil-viii--ekologichnij-poda/>
2. Податкова система та шляхи її реформування (2001). Функції, які виконують податки. Бібліотека економіста: веб-сайт. URL: <https://library.if.ua/book/24/1736.html>
3. Офіційний державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget: веб сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=6&year=2022&budgetType=NATIONAL>
4. Онлайн видання «ECOBUSINESS». Екологія підприємства». Роль та завдання екологічного податку. URL: <https://ecolog-ua.com/news/rol-ta-zavdannya-ekologichnogopodatku>
5. Податковий кодекс України: Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 12. Ст. 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n2075>
6. Офіційний державний веб-портал бюджету для громадян «Open budget». Структура бюджету за видатками. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=NATIONAL>